Qabul qilindi: 2-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 7-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 14-oktabr 2026-yil

O‘ZBEKISTONDA SANOAT VA MAISHIY CHIQINDILARNI IKKILAMCHI RESURS SIFATIDA QAYTA ISHLASH HOLATI TAHLILI

Asrayeva Munisa Umar qizi
“International School of Finance Technology and Science” instituti “Biznes boshqaruv” kafedrasi stajor o‘qituvchisi
E-mail: munisaasrayeva98@gmail.com

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF RECYCLING INDUSTRIAL AND MUNICIPAL WASTE AS SECONDARY RESOURCES IN UZBEKISTAN

Asrayeva Munisa Umar kizi
Trainee Teacher, Department of Business Management, International School of Finance Technology and Science Institute
E-mail: munisaasrayeva98@gmail.com

АНАЛИЗ СОСТОЯНИЯ ПЕРЕРАБОТКИ ПРОМЫШЛЕННЫХ И БЫТОВЫХ ОТХОДОВ КАК ВТОРИЧНЫХ РЕСУРСОВ В УЗБЕКИСТАНЕ

Асраева Муниса Умар кизи
Стажёр-преподаватель кафедры «Бизнес-управление» института «International School of Finance Technology and Science»
E-mail: munisaasrayeva98@gmail.com

O‘zbekistonda chiqindilarni qayta ishlash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylangan. 2019-2028-yillarga mo‘ljallangan qattiq maishiy chiqindilar bilan bog‘liq ishlarni amalga oshirish strategiyasida 2022-2028-yillar bosqichida hosil bo‘ladigan qattiq maishiy chiqindilarning kamida 60 foizini qayta ishlash vazifasi qo‘yilgan [1]. Milliy “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasida esa yig‘ilgan ikkilamchi xomashyoning kamida 80 foizini qayta ishlash va mahsulotlar tarkibidagi ikkilamchi xomashyo ulushini kamida 30 foizga yetkazish “yashil” loyihalar mezonlari sifatida belgilangan [2].

Sanoat chiqindilari hajmi maishiy chiqindilardan bir necha barobar ko‘p. Statistika

ma’lumotlariga ko‘ra, 2020-yil oxirida respublikada toksik va notoksik chiqindilar hosil qiluvchi tashkilotlarda 125,6 mln tonna chiqindi hosil bo‘lgan, uning 48,2 foizi Navoiy viloyati, 34,6 foizi Toshkent hududi va 9,1 foizi Jizzax viloyati hissasiga to‘g‘ri kelgan [3]. Uch hududning jami ulushi 91,9 foizni tashkil etadi; bu sanoat chiqindilari asosan yirik kon-metallurgiya korxonalari joylashgan hududlarda to‘planganini ko‘rsatadi.

Yirik sanoat chiqindilarini qayta ishlash bo‘yicha amaliy tajriba ham shakllanmoqda. Navoiy kon-metallurgiya kombinatining texnogen chiqindilarni qayta ishlash korxonasida 2020-yilda 3,3 mln tonna, 2021-yilda 12,1 mln tonna, 2022-yilda qariyb 16 mln tonna xomashyo qayta ishlangan, 2023-yilning yetti oyida bu ko‘rsatkich 9,3 mln tonnaga yetgan [4]. Bu tajriba qayta ishlashdan olinadigan mahsulot qiymati yuqori bo‘lgan hollarda ikkilamchi resurslardan yirik hajmda foydalanish iqtisodiy jihatdan o‘zini oqlashini tasdiqlaydi.

Maishiy chiqindilar bo‘yicha holat boshqacha. Yurtimizda yiliga 14 mln tonna maishiy chiqindi hosil bo‘ladi, oxirgi yillardagi loyihalar natijasida ularni qayta ishlash darajasi 5 foizga yetgan; maishiy chiqindilarning to‘rtdan biri qog‘oz, plastik, rezina, shisha va to‘qimachilik qoldiqlaridan iborat bo‘lib, ularni qayta ishlash orqali 1 trln so‘mlik mahsulot olish mumkin [5]. Ayrim chiqindi turlari bo‘yicha qayta ishlash darajasi shinalarda 17 foiz, plastmassada 11,2 foizni tashkil etadi, yiliga hosil bo‘ladigan plastik chiqindilar hajmi esa 1,8 mln tonnaga baholanadi [6]. Amaldagi ko‘rsatkichlar bilan belgilangan mo‘ljallar o‘rtasidagi farq 1-jadvalda umumlashtirilgan.

1-jadval

Ikkilamchi resurslarni qayta ishlash bo‘yicha amaldagi ko‘rsatkichlar va

belgilangan mo‘ljallar

Ko‘rsatkich	Amaldagi daraja	Belgilangan mo‘ljal
Qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash darajasi, %	5	kamida 60 (2022-2028-yillar)
Plastmassa chiqindilarini qayta ishlash darajasi, %	11,2	belgilanmagan
Shinalarni qayta ishlash darajasi, %	17	belgilanmagan
Yig‘ilgan ikkilamchi xomashyoni qayta ishlash darajasi, %	*	kamida 80 (“yashil” loyihalar mezoni)
Mahsulot tarkibidagi ikkilamchi xomashyo ulushi, %	*	kamida 30 (“yashil” loyihalar mezoni)

* mazkur ko‘rsatkichni birlamchi manba asosida aniqlashtirish talab etiladi.

1-jadval ma’lumotlari qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlashning amaldagi darajasi strategik mo‘ljaldan 12 baravar past ekanini ko‘rsatadi [1; 5]. Bunday tafovutning asosiy sabablari chiqindilarni manbada saralash tizimining rivojlanmaganligi, ikkilamchi xomashyo narxining birlamchi xomashyo narxi bilan raqobatlasha olmasligi hamda qayta ishlovchi korxonalarning xomashyo bilan barqaror ta’minlanmaganligidir.

Yana bir muhim jihat statistik axborot bilan bog‘liq. Tahlil qilingan ochiq manbalarda sanoat chiqindilaridan ikkilamchi resurs sifatida foydalanish darajasi va mahsulot tarkibidagi ikkilamchi xomashyo ulushi alohida ko‘rsatkich sifatida berilmagan. “Yashil” taksonomiyaning 80 va 30 foizlik mezonlari amalda qo‘llanishi uchun esa aynan shu ko‘rsatkichlarni korxona va tarmoq darajasida muntazam hisobga olish zarur [2].

Xulosa

1. 2020-yil oxirida hosil bo‘lgan 125,6 mln tonna chiqindining 91,9 foizi Navoiy viloyati, Toshkent hududi va Jizzax viloyatiga to‘g‘ri kelgan; sanoat chiqindilari yirik kon-metallurgiya korxonalari joylashgan hududlarda to‘plangan.

2. Navoiy kon-metallurgiya kombinatining tajribasi yuqori qiymatli komponentlar mavjud bo‘lgan texnogen chiqindilarni yiliga 16 mln tonnagacha qayta ishlash mumkinligini ko‘rsatadi.

3. Qattiq maishiy chiqindilarni qayta ishlash darajasi 5 foizni tashkil etib, 2022-2028-yillar uchun belgilangan kamida 60 foizlik mo‘ljaldan ancha past.

4. “Yashil” taksonomiya mezonlarini qo‘llash uchun ikkilamchi xomashyoni qayta

ishlash darajasi va uning mahsulot tarkibidagi ulushini statistik hisobotlarda aks ettirish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 17-apreldagi “2019-2028-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasida qattiq maishiy chiqindilar bilan bog‘liq ishlarni amalga oshirish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PQ-4291-son qarori. https://lex.uz/acts/4291729

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktabrdagi “Milliy “yashil” iqtisodiyot taksonomiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 561-son qarori. https://lex.uz/docs/6644013

3. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2021, 25-oktabr). Hosil bo‘lgan toksik va notoksik chiqindilar miqdori. https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/13392-hosil-bo-lgan-toksik-va-notoksik-chiqindilar-miqdori-3 (murojaat sanasi: 14.10.2026)

4. Navoiy kon-metallurgiya kombinati. (2023, 22-avgust). Texnogen chiqindilarni qayta ishlaydigan yirik sanoat korxonasi. https://actual.ngmk.uz/en/home/pressa/1530-texnogen-chiqindilarni-qayta-ishlaydiganyirik-sanoat-korxonasi.html (murojaat sanasi: 14.10.2026)

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining rasmiy veb-sayti. (2025, 14-avgust). Chiqindilarni qayta ishlash bo‘yicha loyihalar taqdimot qilindi. https://president.uz/oz/lists/view/8383 (murojaat sanasi: 14.10.2026)

6. Spot.uz. (2025, 15-avgust). O‘zbekistonda batareya, avtomobil, moy, qadoqlar, shina va shishalarga ekologik yig‘im joriy etiladi. https://www.spot.uz/oz/2025/08/15/ecological-fee/ (murojaat sanasi: 14.10.2026)